

Прудников Ярослав Вікторович,
аспірант кафедри кримінального права № 2,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: prudnikov_yaroslav@ukr.net
ORCID 0000-0003-1422-5713

doi: 10.21564/2414–990x.142.141835
УДК 343.21

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ЗАСОБІВ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Засоби вчинення злочину розглянуто як предмети та інші явища об'єктивної дійсності, що застосовує особа при вчиненні суспільно небезпечного діяння (дії чи бездіяльності), що визнане злочином, а також як ознака складу злочину. З'ясовано особливості їх юридичного закріплення у статтях закону про кримінальну відповідальність. Запропоновано поділяти засоби вчинення злочину на знаряддя та інші засоби, з'ясовано їх значення для кримінальної відповідальності.

Ключові слова: засоби вчинення злочину; знаряддя вчинення злочину; злочинне посягання; склад злочину; об'єктивна сторона злочину.

Прудников Я. В., аспірант кафедри уголовного права № 2, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков.
e-mail : prudnikov_yaroslav@ukr.net ; ORCID 0000-0003-1422-5713

Понятие и виды средств совершения преступления

Средства совершения преступления рассмотрены как предметы и другие явления объективной действительности, которые применяет лицо при совершении общественно опасного деяния (действия или бездействия), признанного преступлением, а также как признак состава преступления. Выявлены особенности их юридического закрепления в статьях закона об уголовной ответственности. Предложено разделять средства совершения преступления на орудия и иные средства совершения преступления, выяснено их значение для уголовной ответственности.

Ключевые слова: средства совершения преступления; орудия совершения преступления; состав преступления; преступное посягательство; объективная сторона преступления.

Постановка проблеми. Проблема засобів вчинення злочину була предметом спеціальних наукових досліджень, зокрема на рівні кандидатських дисертацій В. І. Гурова, О. С. Денисової, В. І. Сахарова. Але багато питань цієї досить складної й комплексної проблеми все ще недостатньо розроблені, а деякі із запропонованих рішень мають дискусійний характер або недостатньо переконливі.

Аналіз останніх досліджень. Низка дискусійних питань і положень щодо засобів вчинення злочину, розглядалися також у роботах О. В. Горностай, І. М. Даньшина, М. Д. Дурманова, М. Й. Коржанського, Н. В. Маслак, М. І. Панова, М. М. Панова та інших науковців.

Метою статті є аналіз поняття «засоби вчинення злочину», виділення їх видів (класифікація), визначення місця засобів у структурі злочинного посягання і складу злочину, з'ясування їх кримінально-правового значення. Дослідження засобів вчинення злочинів має важливе значення для науки і практики кримінального права, оскільки вони суттєво впливають на характер і ступінь суспільної небезпечності діянь (актів поведінки особи) і визнаються законодавцем злочинними й караними.

Виклад основного матеріалу. Термін «засіб» широко використовується в різних галузях знань. Йдеться про різноманітні засоби – технічні й радіоелектронні, транспортні чи виробничі, лікарські та наркотичні, масової інформації та управлінські, бюджетні й валютні, грошові й фінансові, позикові, платіжні, оборотні тощо [1, с. 469]. Причому трактування цього терміна у різних сферах знань неоднакова. У словнику засоби тлумачаться як: 1. Прийом, якась спеціальна дія, що дає можливість здійснити що-небудь, досягти чогось; спосіб. 2. Те, що служить знаряддям у якій-небудь дії, справі. 3. Механізми, пристрої і т. ін., необхідні для здійснення чого-небудь, для якоїсь діяльності; засоби виробництва; ліки або предмети, необхідні для лікування чи попередження хвороб. 4. Гроші, матеріальні цінності, достатки [2, с. 307]. У філософії під поняттям «засіб» розуміють центральну ланку в структурі свідомої поведінки, яка є дійсною і реалізує потужність мети людської діяльності, предмети або дії, з якими людина має справу як із засобами. Лише в силу відношення до якоїсь мети, тобто в силу теологічного визначення, вони набувають значення засобів. Зазвичай після цього об'єктивне визначення предмета перекривається тією теологічною залежністю, в якій цей предмет отримує визначення засобів, і пов'язується лише з тим, що «служить» меті і має сенс лише в зв'язку з нею [3, с. 123–124]. Тому засоби пов'язуються з метою і наслідками поведінки людини. Мета – засоби – наслідки виступають як загальні методологічні інструменти свідомої вольової поведінки людини. Стверджується, що будь-яку поведінку людини як систему можна розділити на три підсистеми (елементи). Перша підсистема – *мета* – визначає «мішень» діяльності, виокремлює конкретні цілі і завдання діяльності, контрольні значення процесу діяльності. Друга підсистема – *засіб* – характеризує операційний аспект поведінки, визначає найбільш ефективні і якісні способи досягнення поставленої мети, контролює динамічну сторону реалізації процесу досягнення результату. Третя підсистема – *наслідок* – вказує на отримані і одержувані результати, а також на її зміни у соціальному бутті, які мають місце при динамічній взаємодії перших двох систем. Отже, всі ці елементи розглядаються у їх динамічній єдності [4, с. 72–73]. Мета є одним із найважливіших елементів свідомої й вольової поведінки людини, що характеризує передбачення нею подумки результату діяльності та шляхи

досягнення останнього за допомогою визначення засобів. Мета виступає способом інтеграції різних дій людини у певну послідовність як систему. Аналіз діяльності як цілеспрямованої поведінки особи завжди передбачає виявлення невідповідності між наявною життєвою ситуацією і метою; здійснення мети є процесом подолання цієї невідповідності [5, с. 50–53]. Основними елементами людської діяльності є мотив, мета, структура, засоби. Після виникнення мотиву, постановки мети людина аналізує найближчу дійсність, в якій належить діяти, вибирає способи і засоби досягнення мети, створює в загальних рисах схему своєї діяльності [6, с. 97]. В економічній теорії засоби розглядаються в структурі трудової діяльності людини і трактуються як знаряддя, що є продовженням людських органів за межами власного тіла. Свого часу К. Маркс, характеризуючи процес праці, відзначав, що засоби праці дані природою та стають «органом» діяльності людини, органом, який вона приєднує до органів свого тіла, подовжуючи таким чином природні розміри останнього. Знаряддя трудової діяльності він визначав як «механічні засоби праці» і вважав їх відображенням рівня розвитку суспільного виробництва [7, с. 431]. Викладене уможлиблює висновок, що в різних галузях знань існують різні підходи до визначення терміна «засоби»: широкий і вузький. *Широке* трактування засобів означає, що їх визначають як все те, що має значення для досягнення певної мети і відповідного результату (наслідків діяльності людини), предмети об'єктивного світу, різні явища, навіть саму поведінку людини, його діяння (дію чи бездіяльність). *Вузьке* зводиться до того, що під ними розуміють лише предмети об'єктивного світу: явища і процеси, які людина використовує у своїй свідомій, цілеспрямованій діяльності.

У науці кримінального права поняття «засоби вчинення злочину» визначають виходячи з його вузького трактування. Тому найчастіше під засобами вчинення злочину розуміються предмети об'єктивної дійсності, явища та процеси, які особа використовує для вчинення суспільно небезпечного злочинного діяння – визначального елемента злочину. Так, В. І. Сахаров тлумачить засоби та знаряддя вчинення злочину як процеси або предмети матеріального світу, які суттєво впливають на характер та міру суспільної небезпечності злочинного діяння, використовуючи які особа здійснює вплив на об'єкти кримінально-правової охорони [8, с. 15]. В. І. Гуров розглядає засоби вчинення злочину як предмети, які здатні активно впливати на матеріальні об'єкти, що може виражатися в порушенні їх фізичної цілісності, руйнуванні, видозміні, створенні тощо. Вплив на суб'єктів суспільних відносин (на особу) за допомогою використання зазначених засобів може проявлятися у вчиненні різного роду насильницьких злочинів, порушенні тілесної недоторканості, нанесення шкоди життю і здоров'ю людини [9, с. 14]. О. С. Денисова трактує засоби як різні речовини, предмети, гази тощо, хімічні (отрути), фізичні (радіація, електричний струм), біологічні (інфекційні хвороби) і інші, властивості яких використовуються злочинцем у процесі вчинення злочину для створення сприятливих умов його здійснення і полегшують процес його виконання, що не піддаються повному контролю волі

суб'єкта, які тільки включаються суб'єктом у злочинну діяльність, а сам процес впливу на об'єкти матеріального світу відбувається незалежно від контролю волею суб'єктів [10, с. 9]. М. М. Панов засобами вчинення злочину визнає предмети матеріального світу, відокремлені від суб'єкта, що виконують функції «інструмента» вчинення суспільно небезпечного діяння (дії або бездіяльності) [11, с. 128]. У Великій українській юридичній енциклопедії засоби вчинення злочину визначаються як ознака об'єктивної сторони складу злочину, яку становлять предмети матеріального світу чи інші явища, що застосовуються особою при вчиненні суспільно небезпечного діяння, визнаного законом як злочин [12, с. 238].

Узагальнюючи наведені в науковій літературі погляди вчених, можна дійти висновку, що при деяких їх відмінностях є підстави стверджувати, що під засобами вчинення злочину більшість науковців розуміють предмети та інші явища (процеси, різні речовини) об'єктивного світу, які особа використовує для вчинення суспільно небезпечного діяння. Однак дане визначення поняття «засоби вчинення злочину» є недостатньо конкретизованим, і тому не повною мірою відображає низку властивих їм рис. Тож для більш детального аналізу засобів вчинення злочину слід розглянути їх основні риси і визначити тим самим їх суттєві ознаки, провести відмежування від інших суміжних ознак злочину і на цій підставі дати визначення цього поняття.

По-перше. Виявлення суттєвих ознак можливо лише у взаємозв'язку із злочинною поведінкою особи, її суспільно небезпечним діянням у формі дії чи бездіяльності. Використання тих чи інших засобів можливе лише при злочинній поведінці, оскільки саме вона є головною передумовою при обранні особою засобів учинення злочину. Злочинна поведінка також є детермінантою при обранні злочинцем засобів, які, на його думку, будуть найбільш корисними при вчиненні конкретного суспільно небезпечного діяння. Таким чином, діяння як конкретний акт поведінки особи охоплює (включає в себе) не тільки його активність у вигляді рухів тіла (дії) або утримання від них (при бездіяльності), але й ті засоби, які ця особа використовує при вчиненні злочину.

По-друге. Засоби вчинення злочину – це насамперед певні предмети об'єктивного світу, які особа використовує для цього. До них, перш за все, належать: зброя, загальнонебезпечні предмети, механізми, пристосування, пристрої, різні види загальнонебезпечних речовин (отрута, хімікати та ін.). Вони суттєво посилюють уражаючий ефект діяння, забезпечують його вчинення. Інколи воно стає можливим лише завдяки застосуванню засобам. У багатьох випадках засоби вчинення злочину спричиняють, як правило, фізичний чи негативний руйнівний вплив на суспільні відносини: на суб'єктів соціального життя (людей), різні об'єкти (предмети) як соціальні цінності тощо. Такі предмети в науці кримінального права і законодавстві визначаються як «знаряддя вчинення злочину». До засобів учинення злочину також відносять предмети, які не мають руйнівних властивостей: підроблені документи, фальсифіковані предмети, формений одяг та інші, використання яких при вчиненні діяння набувають характеристики

суспільно небезпечних і злочинних, у тому числі процеси й інші явища реальної дійсності, які не мають властивостей знарядь: різного роду процеси (біологічні, радіаційні, хімічні), а також електричний струм, інформація, природний газ тощо. У літературі вони отримали назву «засоби вчинення злочину», хоча точніше їх слід називати «інші засоби вчинення злочину», або «засоби вчинення злочину у вузькому розумінні цього слова». З викладеного слідує, що засоби вчинення злочину слід поділяти на дві великі підгрупи (два види): *на знаряддя вчинення злочину і на інші предмети (інші засоби), що використовуються як засоби вчинення злочину*. Таким чином, поняття «засоби вчинення злочину» слід розглядати як поняття родові і збірне, яке включає в себе два види засобів: знаряддя та інші засоби вчинення злочину.

По-третє. Засоби вчинення злочину органічно пов'язані із суспільно небезпечним діянням. Підкреслюючи зв'язок дії у формі рухів тіла із знаряддями вчинення злочину, М. Д. Дурманов свого часу писав, що рухи тіла, взяті окремо від конкретних умов, за яких вони були вчинені, без зв'язку із засобами, які вони використали, і у відриві від тих змін, які вони спричиняли, становлять собою голу абстракцію [13, с. 53]. Таким же чином засоби вчинення злочину, якщо їх розглядати окремо, у відриві від діяння (у формі дії чи бездіяльності), що становить центральний (визначальний) елемент злочину, теж слід визнавати як голу абстракцію. Отже, засоби вчинення злочину тісно пов'язані з суспільно небезпечною дією чи бездіяльністю, суттєво впливають на характер і особливо на його соціальну властивість – суспільно небезпечність. Так, деякі злочини у багатьох випадках не можуть бути вчинені без відповідних засобів, наприклад, насильницькі злочини, без таких засобів, як зброя, інші предмети, що використовуються як зброя, розповсюдження або збут програмних чи технічних засобів при незаконному втручанні в роботу ЕОМ (ст. 361-1) без використання відповідних електронних чи технічних засобів. Отже, у вказаних і подібних випадках засоби вчинення злочину виступають елементом змісту суспільно небезпечного діяння.

По-четверте. У більшості випадків засоби вчинення злочину суттєво полегшують реалізацію злочинного умислу і досягнення злочинного результату, оскільки суттєво підвищують уражаючий ефект діяння. Засоби вчинення злочину впливають на характер і небезпечність діяння через спосіб його вчинення. Так, зброя (вогнепальна, холодна чи інша) загальнонебезпечні предмети, які містять у собі можливість учинення значного масиву насильницьких злочинів, підроблені документи, штампи, печатки надають можливість вчинення шляхом їх використання кримінально караних обманів. Таким чином, засоби і злочинне діяння перебувають між собою в органічному зв'язку і взаємозалежності. Однак при цьому засоби вчинення злочину слід відрізнити від суспільно небезпечного діяння (дії чи бездіяльності) і його компонентів, зокрема таких як рухи тіла, слова чи жести тощо [14, с. 15]. У зв'язку з цим не можна погодитися з твердженням, що до засобів вчинення злочину належать слова, жести, рухи тіла [15, с. 93–94]. Таким рішенням у зміст поняття «засоби вчинення злочину»

включають структурні елементи самої дії чи бездіяльності, що суперечить змісту її складових елементів (діяння як базовий елемент злочину) – як явищу об'єктивної дійсності. Отже, аналіз засобів вчинення злочину, встановлення його основних і суттєвих рис дає можливість поглибленого вивчення суспільно небезпечного діяння, способів його вчинення та інших ознак і властивостей злочину, з'ясування його матеріальної ознаки – суспільної небезпечності.

По-п'яте. Засоби вчинення злочину – це предмети чи явища, що відокремлені від особи, яка вчиняє злочин. Маючи ті чи інші засоби, особа розміщує їх між собою та об'єктом злочинного посягання і використовує їх властивості, застосовує їх при вчиненні злочину. Тому не можна відносити до цих засобів, як інколи стверджують в літературі, ноги, кулаки, зуби, нігті, навіть організм винного (при зараженні венеричними захворюваннями, або вірусом імунодефіциту чи іншою невиліковною інфекційною хворобою) [16, с. 49]. З викладеного випливає, що під засобами вчинення злочину слід розуміти певні предмети чи інші явища об'єктивного світу, відокремлені від людини, яка лише володіє цими засобами і використовує для вчинення злочину.

По-шосте. Засоби майже завжди перебувають у динамічному стані. Засоби вчинення злочину відносяться до сфери злочинної дії чи бездіяльності і використовуються (застосовуються) для вчинення посягання на об'єкт кримінально-правової охорони та спричинення йому шкоди, зокрема, шляхом здійснення негативного впливу на предмет злочину за допомогою знарядь або інших предметів чи явищ об'єктивної реальності. Використання особою засобів вчинення злочину для вчинення суспільно небезпечного діяння завжди суттєво підвищує ступінь суспільної небезпечності вчинюваного злочину. Якщо ті чи інші предмети або явища не використовуються, а знаходяться в статичному стані, і суспільно небезпечне діяння здійснює на них негативний злочинний вплив, то вони в багатьох випадках виступають предметами злочину. Однак при цьому засоби вчинення злочинів слід відрізнити від предмета злочину, який являє собою предмет матеріального світу, у зв'язку з яким чи з приводу якого вчиняється злочин. Предмет злочину нерозривно пов'язаний з об'єктом злочину, і навіть у разі, коли він знаходиться у динамічному стані, наприклад, виготовляється, зберігається та перевозиться, завжди знаходиться у сфері відповідних суспільних відносин як об'єкта посягання. Відносно нього формуються і функціонують суспільні відносини, що захищаються від злочинних посягань кримінальним законом як об'єкт кримінально-правової охорони. *Засоби вчинення злочину завжди знаходяться за межами суспільних відносин, що виступають об'єктом злочину, і при вчиненні злочину виконують функції інструмента «зламу» чи «розриву» суспільних відносин та заподіяння їм шкоди.*

По-сьоме. Засоби вчинення злочину застосовуються особою свідомо і вибірково (вона їх може застосовувати чи не застосовувати, або так чи інакше застосовувати певним чином), з урахуванням усієї сукупності об'єктивно-предметних умов злочину: обстановки, місця, умов часу, стану предметів чи елементів, на

які чи у зв'язку з якими вчиняється злочин. Тому їх можливо відносити до так званих «змінних» елементів злочинного посягання [17, с. 10].

По-восьме. Особа усвідомлює, що засоби, які вона застосовує при вчиненні злочину, мають такі властивості: наприклад, зброя, бойові припаси, вибухові речовини та інші знаряддя вчинення злочину, що здатні заподіяти істотну шкоду або особливо тяжку шкоду правоохоронюваним інтересам. Діючи умисно, особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння чи бездіяльності, в тому числі використовуючи засоби для його здійснення, що, зокрема, є фактичною основою для передбачення нею настання суспільно небезпечних наслідків цієї дії (бездіяльності). Вчинюючи злочин з необережності, особа, за загальним правилом, усвідомлює фактичні ознаки вчиненого діяння, особливо у сфері відносин людина – техніка, в тому числі характер дії (бездіяльності) і, відповідно, властивості засобів для його вчинення. Виходячи з цього, вказане передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків даної дії або бездіяльності, але легковажно розраховує на їх запобігання, або не передбачає настання таких наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачити [18, с. 58–60]. Отже, засоби вчинення злочину властиві як умисним, так і необережним злочинам.

На підставі проведеного аналізу пропонуємо визначити *засоби* наступним чином: *це відокремлені від особи певні предмети, явища чи процеси об'єктивного світу, що застосовуються нею при вчиненні суспільно небезпечного діяння в умисних або необережних злочинах, значною мірою підвищують уражаючі властивості, суттєво полегшують їх вчинення та значною мірою впливають на соціальну сутність злочину – його суспільну небезпечність.*

У структурі складу злочину засоби вчинення злочину відносяться до факультативних ознак, оскільки вони не завжди (не у всіх випадках) вказані в нормі закону про кримінальну відповідальність як ознака складу злочину, але у випадках, коли вони безпосередньо вказані в законі чи однозначно впливають із його змісту при тлумаченні, то набувають значення обов'язкових ознак складу злочину [19, с. 8]. За нашими підрахунками, засоби вчинення злочину виступають обов'язковою ознакою більш ніж у 20 складах злочинів. У статтях Особливої частини чинного КК України засоби вчинення злочину визначаються як обов'язкова ознака складу злочину – шляхом безпосередньої вказівки в законі:

1. *Знаряддя вчинення злочинів, зокрема таких, як зброя:* ч. 1, ч. 2 ст. 248 (Незаконне полювання); ч. 1 ст. 258 (Терористичний акт); ч. 1 ст. 294 (Масові заворушення); ч. 4 ст. 296 (Хуліганство); ч. 2 ст. 393 (Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти); ч. 4 ст. 405 (Погроза або насильство щодо начальника); ч. 1 ст. 439 (Застосування зброї масового знищення).

2. *Інші предмети, що використовуються як зброя:* ч. 1 ст. 113 (Диверсія); ч. 2 ст. 194 (Умисне знищення або пошкодження майна); ч. 2 ст. 194-1 (Умисне пошкодження об'єктів електроенергетики); ч. 4 ст. 240 (Порушення правил охорони або використання надр); ч. 2 ст. 249 (Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом); ч. 2 ст. 252 (Умисне зни-

щення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду); ч. 2 ст. 411 (Умисне знищення або пошкодження військового майна).

3. *Інші предмети, що використовуються як засоби вчинення злочинів*: ч. 3 ст. 190 (Шахрайство); ч. 1 ст. 200 (Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення); ч. 1 ст. 265 (Незаконне поводження з радіоактивними матеріалами); ч. 2 ст. 265-1 (Незаконне виготовлення ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію); ч. 1, ч. 2 ст. 358 (Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів); ч. 1 ст. 361 (Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку); ч. 1 ст. 415 (Порушення правил водіння або експлуатації машин); ч. 1 ст. 427 (Здача або залишення ворогові засобів ведення війни).

Засоби вчинення злочину слід розглядати як обов'язкову ознаку складу злочину і у разі, коли вони прямо не вказані в законі, але однозначно впливають із його змісту при тлумаченні, зокрема шляхом певного визначення суспільно небезпечного діяння і способів його вчинення у законі (загальнебезпечний спосіб): п. 5 ч. 2 ст. 115 (Умисне вбивство); ч. 2 ст. 194 (Умисне знищення або пошкодження чужого майна); ч. 4 ст. 240 (Порушення правил охорони або використання надр); ч. 1, ч. 2 ст. 241 (Забруднення атмосферного повітря); ч. 1, ч. 2 ст. 242 (Порушення правил охорони вод); ч. 1, ч. 2 ст. 243 (Забруднення моря); ч. 1, ч. 2 ст. 245 (Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу); ч. 2 ст. 252 (Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду); ч. 1 ст. 258 (Терористичний акт); ч. 2 ст. 393 (Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти); ч. 4 ст. 405 (Погроза або насильство щодо начальника); ч. 2 ст. 411 (Умисне знищення або пошкодження військового майна); ч. 1 ст. 446 (Піратство); ч. 1 ст. 447 (Найманство).

В усіх вказаних випадках засоби вчинення злочину виступають як обов'язкова ознака складу злочину і їх встановлення та доказування кримінально-процесуальними та криміналістичними засобами є обов'язковою умовою для встановлення наявності складу злочину як підстави кримінальної відповідальності за відповідною статтею (частиною статті) Особливої частини КК України. Засоби вчинення злочину можуть фактично використовуватись і у випадках, коли вони не є обов'язковою ознакою складу злочину. Засоби тут також суттєво впливають на ступінь суспільної небезпечності вчинюваного злочину і враховуються при призначенні покарання в межах санкцій статей Особливої частини КК України.

Засоби вчинення злочину в одних випадках виступають як *ознаки простого складу злочину*: ч. 1 ст. 133 (Диверсія); ч. 1 ст. 200 (Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських

рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення); ч. 1 ст. 258 (Терористичний акт); ч. 1 ст. 265 (Незаконне поводження з радіоактивними матеріалами); ч. 1 ст. 294 (Масові заворушення); ч. 1 ст. 361 (Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку); ч. 1 ст. 415 (Порушення правил водіння або експлуатації машин); ч. 1 ст. 427 (Здача або залишення ворогові засобів ведення війни); ч. 1 ст. 439 (Застосування зброї масового знищення); ч. 1 ст. 446 (Піратство); ч. 1 ст. 447 (Найманство). В інших випадках засоби вчинення злочину вказуються як *ознака кваліфікованого складу злочину*: ч. 3 ст. 190 (Шахрайство); ч. 1, ч. 2 ст. 241 (Забруднення атмосферного повітря); ч. 1, ч. 2 ст. 242 (Порушення правил охорони вод); ч. 1, ч. 2 ст. 243 (Забруднення моря); ч. 1, ч. 2 ст. 245 (Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу); ч. 1, ч. 2 ст. 248 (незаконне полювання); ч. 2 ст. 249 (Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом); ч. 2 ст. 252 (Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду); ч. 2 ст. 265-1 (Незаконне виготовлення ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію); ч. 4 ст. 296 (Хуліганство); ч. 2 ст. 194 (Умисне знищення або пошкодження майна); ч. 4 ст. 240 (порушення правил охорони або використання надр); ч. 1, ч. 2 ст. 358 (Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів); ч. 2 ст. 393 (Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти); ч. 4 ст. 405 (Погроза або насильство щодо начальника); ч. 2 ст. 411 (Умисне знищення або пошкодження військового майна). У вказаних складах злочинів засоби у єдності із діянням та іншими ознаками складу злочину відображають типовий рівень суспільної небезпечності вчиненого посягання і виступають необхідною умовою встановлення підстави кримінальної відповідальності: наявності у вчиненому суспільно небезпечному діянні складу злочину, передбаченого КК України. У таких випадках засоби вчинення злочину впливають на суспільну небезпечність цих діянь та є підставою для встановлення у складах злочинів Особливої частини КК більш суворого покарання за їх застосування.

Висновок. Таким чином, засоби вчинення злочину слід визначити як *відокремлені від особи певні предмети, явища чи процеси об'єктивного світу, що застосовуються нею при вчиненні суспільно небезпечного діяння в умисних або необережних злочинах, значною мірою підвищують уражаючі властивості, суттєво полегшують їх вчинення та впливають на соціальну сутність злочину – його суспільну небезпечність*. Засоби знаходяться в нерозривному зв'язку і взаємозалежності з усіма елементами та ознаками складу злочину. У цьому, зокрема, виражається вплив засобів як на фактичні (об'єктивні і суб'єктивні) ознаки, так і на соціальні властивості (суспільну безпеку) відповідних злочинів, що в кінцевому рахунку і обумовлює включення їх як обов'язкової ознаки певних складів злочинів та специфіку конструювання цих складів у нормах Особливої частини КК України.

Список літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з додат. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Т. 3. Київ : Наук. думка, 1972. 744 с.
3. Философская энциклопедия : в 5 т. / под ред. Ф. В. Константинова. Т. 5. Москва : Сов. энциклопедия, 1970. 740 с.
4. Трубников Н. Н. О категориях «цель», «средство», «результат». Москва, 1968. 148 с.
5. Ропакон Н. И. Категория «Ц»: проблемы исследования. Москва, 1980. 127 с.
6. Данышин И. Н. Профессиональная преступность. *Збірник наукових праць Харківського Центру вивчення організованої злочинності*. Вип. 1. Харків : Харк. Центр вивчення організованої злочинності, 2000.
7. Маркс К. Капитал. Т. 1: Процесс производства капитала. Отдел третий. Производство абсолютной прибавочной стоимости. Глава пятая. Процесс труда и процесс увеличения стоимости / под ред. Ф. Энгельса ; пер. с 4-го нем. изд. Москва : Госполитиздат, 1960 г. 565 с.
8. Сахаров В. И. Средства и орудия совершения преступления и их уголовно-правовое значение : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1999. 21 с.
9. Гуров В. И. Орудия и средства совершения преступления в советском уголовном праве : дис. ... канд. юрид. наук. Свердловск, 1983. 20 с.
10. Денисова А. С. Уголовно правовое значение орудий и средств совершения преступления : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2005. 19 с.
11. Панов М. М. Средства совершения преступления: понятие и виды. *Проблемы законности*. 2003. Вып. 64. С. 127–133.
12. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редкол. : В.Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. ; НАПрН України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2017. 1064 с.
13. Дурманов Н. Д. Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву. Москва: Госюриздат, 1955. 211 с.
14. Пономарева Н. П. Уголовно-правовое значение способа совершения преступления : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1970. 20 с.
15. Никифоров Б. С. Борьба с мошенническими посягательствами на социалистическую собственность по советскому уголовному праву. Москва : Изд-во АН СССР, 1952. 481 с.
16. Дагель П. С. Неосторожность. Уголовно-правовые и криминологические проблемы. Москва, 1977. 144 с.
17. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления. Москва, 1960. 244 с.
18. Данышин И. Н. Понятие и правовое значение орудий совершения преступления. *Радянське право*. 1982. № 8. С. 58–60.
19. Малинин В. Б., Парфенов А. Ф. Объективная сторона преступления. Санкт-Петербург, 2004. 301 с.

References:

1. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainiskoi movy (z dodat. i dopov.). V. T. Busel (Ed.). (2005). Kyiv; Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].
2. Slovnyk ukrainiskoi movy. (Vols. 1–11); Vol. 3. (1972). I. K. Bilodid (Ed.). Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
3. Filosoфskaja jenciklopedija. (Vols. 1–5); Vol. 5. (1970). F. V. Konstantinov (Ed.). Moscow: Sov. jenciklopedija [in Russian].
4. Trubnikov, N.N. (1968). O kategorijah «cel'», «sredstvo», «rezul'tat». Moscow [in Russian].
5. Ropakov, N.I. (1980). Kategorija «C»: problemy issledovanija. Moscow [in Russian].
6. Danshyn, Y.N. (2000). Professyonalnaia prestupnost. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho Tsentru vyuchennia orhanizovanoi zlochyynnosti*, issue 1. Kharkiv [in Ukrainian].
7. Marks, K. (1960). Kapital. Vol. 1: Process proizvodstva kapitala. Otdel tretij. Proizvodstvo absoljutnoj pribavocnoj stoimosti. Glava pjataja. Process truda i process uvelichenija stoimosti. F. Jengel's (Ed.). Moscow: Gospolizdat [in Russian].

8. Saharov, V.I. (1999). Sredstva i orudija sovershenija prestuplenija i ih ugovolno-pravovoe znachenie. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
9. Gurov, V.I. (1983). Orudija i sredstva sovershenija prestuplenija v sovetskom ugovolnom prave. *Extended abstract of candidate's thesis*. Sverdlovsk [in Russian].
10. Denisova, A.S. (2005). Ugolovno pravovoe znachenie orudij i sredstv sovershenija prestuplenija. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
11. Panov, M.M. (2003). Sredstva sovershenija prestuplenija: ponjatie i vidy. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality, issue 64, 127–133* [in Russian].
12. Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia. (Vols. 1–20); Vol. 17: Kryminalne pravo. (2017). V.Ya. Tatsii, V.I. Borysov et al. (Eds.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
13. Durmanov, N.D. (1955). Stadii sovershenija prestuplenija po sovetskomu ugovolnomu pravu. Moscow: Gosjurizdat [in Russian].
14. Ponomareva, N.P. (1970). Ugolovno-pravovoe znachenie sposoba sovershenija prestuplenija. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
15. Nikiforov, B.S. (1952). Bor'ba s moshennicheskimi posjagatel'stvami na socialisticheskuju sobstvennost' po sovetskomu ugovolnomu pravu. Moscow: Izd-vo AN SSSR [in Russian].
16. Dageľ, P.S. (1977). Neostorozhnost'. Ugolovno-pravovye i kriminologicheskie problemy. Moscow [in Russian].
17. Kudrjavcev, V.N. (1960). Objektivnaja storona prestuplenija. Moscow [in Russian].
18. Dan'shin, I.N. (1982). Ponjatie i pravovoe znachenie orudij sovershenija prestuplenija. *Radjans'ke pravo, 8, 58–60* [in Russian].
19. Malinin, V.B., Parfenov, A.F. (2004). Objektivnaja storona prestuplenija. St. Petersburg [in Russian].

Prudnikov Ya. V., Postgraduate Student of the Criminal Law Department No. 2, Yaroslav Mudriy National Law University, Ukraine, Kharkiv.

e-mail : prudnikov_yaroslav@ukr.net ; ORCID 0000-0003-1422-5713

Concept and ways of approaches of crime

In the article, means of committing a crime are considered as objects and other phenomena of objective reality, which establishes a person when committing a socially dangerous act (action or inaction) that is recognized as a crime. The means of committing a crime are proposed to be divided into instruments and other means of committing a crime, it turns out their significance for criminal liability.

Means are considered as elements of criminal behavior (socially dangerous act), their most important features are analyzed, and on the basis of the concept of «means of committing a crime» is formulated. The latter are divided into tools for committing crimes and other objects or phenomena of objective reality, used in the commission of a criminal offense as a means of its implementation. Means are also considered as a feature of the crime, and the peculiarities of their legal consolidation in the articles of the law on criminal liability are clarified.

Thus, the means of committing a crime should be defined as – separate objects, phenomena or processes of the objective world that are used by it in the course of committing a socially dangerous act in deliberate or careless crimes are separated from the person, substantially increase their damaging qualities, substantially facilitate their commission. and largely affect the social nature of the crime - its social danger. The means are inextricably linked and interdependent with all elements and features of the crime. This, in particular, expresses the influence of means as actual (objective and subjective) features, and on the social properties (social danger) of the relevant crimes, which ultimately determines the inclusion of them as a mandatory feature certain sorts of crimes and the specifics of the design of these syllables in the norms of the Special Part of the Criminal Code.

Keywords: means of committing a crime; tools for the commission of a crime; the nature of the crime; criminal assault; the objective side of the crime.

Надійшла до редколегії 07.08.2018 р.